

מבוא לתולדות האימפריה העוסמאנית

מטלה מסכמת

מגיש:

ת.ז.:

תאריך: 21.07.2020

שאלה ראשונה

עבור רבים, האימפריה העות'מנית, או העוסמאנית, נחשבת לאימפריה 'האמתית' האחרונה בתולדות המציאות הגלובלית, אשר שרדה מעל ל-600 שנה, והצטיינה ביכולתה להחזיק ולשלוט בשטח גיאוגרפי אשר לא חזר על עצמו מאז, ונדמה כי מעולם גם לא יחזור. האורך יוצא הדופן של שלטון האימפריה, הביא רבים לתמוה ולחקור אודות הסיבות שהביאו לפילתה של האימפריה, אך גם לאופן שבו זו הצליחה, עד מלחמת העולם הראשונה, לשרוד ולהצליח להתקיים ברמה הצבאית, שלטונית, אדמיניסטרטיבית, וכמובן, תרבותית, במשך שנים רבות כל כך¹.

כדרך לפתוח דיון מורכב זה, ניתן להתחיל עם כתיבתו של גיבונס², אשר אינה מתארת רק הסבר אחד להצלחתה של האימפריה העוסמאנית, אלא גם מבטאת צורת מחשבה רעיונית נפוצה באותם ימים, נקודת מחשבה אתנית-דתית, או אוריינטלית, המבטאת את עליונות המערב והתייחסות של המערב לעצמה כנקודת יחס שעל בסיסה שופטים תרבותית וערכית תרבויות אחרות. על פי משנתו של גיבונס, למעשה האימפריה העוסמאנית ניצלה את כוחה כדי להמיר נוצרים אל דתה, ותוך שימוש ואימוץ באמצעות אותה המרה, אם בכפייה ואם ברצון, של נוצרים אשר הכירו ולימדו את המוסלמים את יסודות המנהל הביזנטי, אשר אפשר לה לקיים מערכת שלטונית חזקה ויעילה.

לעומת עבודתו של גיבונס, לאורך השנים התפתחו תפיסות חדשות ומתקדמות יותר, המציגות גם תמונה היסטורית רחבה יותר. כך למשל, עבודתו של קופרולו³, לעומת זאת, מפריכה טענה זאת, תוך הצגת עדויות לכך שבמאה ה-12 וה-13, כבר היו נסיכויות טורקיות עם מערכות שלטוניות מורכבות, אשר ניתן לקשר בין אלו, לבין ההתקדמות האדמיניסטרטיבית והפוליטית של המערכת העוסמאנית, אשר הובלה על ידי שבט טורקי ספציפי, אשר הצליח בנסיבות גאוגרפיות, פוליטיות וצבאיות לקחת שליטה על שבטים טורקיים אחרים, לאמץ לתוכו עמים נוצריים, וכך ליצור מערכת יציבה ומתקדמת, אשר במהותה הינה טורקית, וכלל אינה נוצרית. בדומה לגיבונס, גם קופרולו נשען על הנחות מקובלות בימים בהם כתב, אשר התמקדו בשלב זה, ביצירת והבנת תמונה רחבה יותר של לאום, ומתוך מסגרת של ניתוח (שבגה הצרפתית דאז, נקרא אנאל).

מבחינת קפאדר⁴, הניתוח של קופרולו חשוב ויעיל בהבנת המציאות ההיסטורית של אותם ימים, וזאת מכיוון ששיטת האנאל יודעת לנתח בצורה רחבה יותר את המציאות ההיסטורית ואת ההקשרים ההיסטוריים, המסוגלים להציג תופעות של תהליך ושל סיבה ותוצאה, אשר הביאו לבסוף את האימפריה העוסמאנית לכוחה וגדילתה. על פי שיטת האנאל, אירועים אינם מתרחשים יש מאין, אלא כי האירועים והאנשים החשובים הם אלו הכולטים, אך מקשרים בניהם תהליכים ומבנים חברתיים אשר יצרו משמעויות ושינויים הדרגתיים, אשר בלי הבנתם, ההבנה ההיסטורית לוקה בחסר.

חשוב להתייחס להסתכלות של קפאדר על שני הכותבים החשובים, כפי שהוא מציגם כך, לא כתצוגה היסטורית מלאה, אלא כהבנה של תקופות שונות בזמן. גיבונס, מייצג את התפיסה הפוליטית המערבית הנושנה (שיש יאמרו,

¹ טולדנו, אהוד, "מבוא לתולדות האימפריה העות'מאנית", אוניברסיטה משודרת, משרד הביטחון, 1985, עמ' 9-16.
² Kafadar, Cemal. *Between two worlds: The construction of the Ottoman state*. Univ of California Press, 1995. p 1-19.

³ Köprülü, Mehmet Fuat. *The origins of the Ottoman Empire*. SUNY Press, 1992. p 1-19.

⁴ Kafadar, Cemal. *Between two worlds: The construction of the Ottoman state*, p 1-19.

שאלה שנייה

כפי שנלמד היטב בשאלה הראשונה של מטלה מסכמת זו, התזה כי 'ההיסטוריה תמיד נכתבת על ידי המנצחים', אמנם לא תמיד נכונה, אך היא כן מבטאת אספקט קריטי וביקורתי של קריאה היסטורית והיסטוריוגרפית, אשר מגלמת באופן כמעט אבסולוטי, הבנה ופירוש של ההיסטוריה הפוליטית-מדינית, פוזיציה ותפיסה גלובאלית-מערבית, או לאומנית, אשר לא פעם, באה לשרת מציאות פוליטית עכשווית, תוך הדגשה של אירועים ותופעות שונות (באמצעות נרטיבים), ועמעותם של אחרות. בעוד שגישה זו חשובה ומאירה דיונים ציבוריים, כמו גם אקדמאיים, בארץ ובעולם, על נרטיבים היסטוריים, יש לה גם ערך משמעותי בהתייחס להבנת ימיה והשינויים של האימפריה העוסמאנית.⁵

כזו תזה הנדרשת להתבוננות ביקורתית, הינה 'תזת השקיעה', אשר אף היא נפוצה בהקשר של אירועים היסטוריים רבים, כמו גם בישראל, אך רלוונטית במיוחד כאשר בוחנים את השינויים המשמעותיים שהתרחשו בתוך האימפריה העוסמאנית לאורך התקיימותה. תזת השקיעה, מתארת מציאות היסטורית נרטיבית, אשר מדמינת נקודת שבר, שבה החלה הדרדרות הדרגתית של כוחה של האימפריה (או של כל אימפריה או אף מדינה), אשר הובילה לבסוף לסופה. תזת השקיעה, במידה רבה, מהווה את היפוכה של 'תזת הזריחה', המבטאת את הסיבות לעלייתה והצלחתה של האימפריה העוסמאנית, כפי שהוצגה בשאלה הקודמת.⁶

מרכזה של תזת השקיעה המתייחסת לנפילתה ההדרגתית של האימפריה העוסמאנית, עומדת סיום כהונתו של סולימאן, אשר תקופת שלטונו נחשבת ל-'תקופת הזהב', שבה פרחה האימפריה, ואחריו החל תהליך של סטגנציה, קיפאון, אשר הובילה לבסוף, לסוף דרכה של האימפריה לאחר מלחמת העולם הראשונה. ההתמקדות בנקודה ספציפית, מהותית, שכן היא מייצרת תמונה (נרטיבית) של ישות פוליטית ומדינית, לה מחזור חיים 'אורגני', אשר כמו כל דבר בטבע, היא 'נולדת', צומחת, מגיע לנקודת שיא ביולוגית, שאחריה קמילה ומוות. שינויים אלו לאחר מותו של סולימאן, הביאו לשורה של מנהיגים בלתי מתאימים וחסרי יכולות, אשר חוסר מקצועיותם חלחלה לדרגים הנמוכים יותר, ויצרו מערך בירוקרטי ואדמיניסטרטיבי לא יעיל, איבוד של טריטוריות, ופגיעה כלכלית עקב שינויים במערכת הכלכלית העולמית.⁷

תפיסה פשטנית זו, שכבר אינה נחשבת מקובלת עוד, אך עדיין שוררת בדיונים ציבוריים שונים, אינם רק תוצאה של תפיסה מערבית אינטרסנטית, אשר ביקשה, שוב, למקם את העולם המערבי במרכז העולם, ולקדם את ההגמוניה המערבית, אלא גם של תומכי סולימאן בעצמו, אשר ביקשו לשמור על מעמדם לאחר סיום שלטונו. לכן, כיום מקובל הרבה יותר להתייחס לשינויים, שינויים שהינם טבעיים, מחויבי המציאות, נוכח שינויי התקופה והתפתחותה של חברה, על פי החיים היום יומיים של התושבים, תחת המסגרת של ההיסטוריה החברתית. בהתאם למסגרת זו, למעשה,

⁵ Quataert, Donald. "Ottoman history writing and changing attitudes towards the notion of "decline"." *History Compass* 1.1 (2003). p1-7.

⁶ Quataert, Donald. "Ottoman history writing and changing attitudes towards the notion of "decline" p1-7.

⁷ טולדנו, אהוד, "מבוא לתולדות האימפריה העות'מאנית", 1985, עמ' 38-45.